

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Lilla Uppåkra 12:19, fornlämning 27

HUSBYGGE

Uppåkra socken, Staffanstorps kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2018:10

Per Sarnäs

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Lilla Uppåkra 12:19, fornlämning 27

HUSBYGGE

Uppåkra socken, Staffanstorps kommun
Skåne län

Skånearkeologi

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017

Lilla Uppåkra 12:19, fornlämning 27

Husbygge

Uppåkra socken, Staffanstorps kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2018:10

Författare: Per Sarnäs

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Per Sarnäs

© Skånearkeologi 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Historiska kartor	6
Undersökningsresultat	6
Fynd	8
Hus	8
Tolkning och källkritik	8
Referenser	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Bilagor

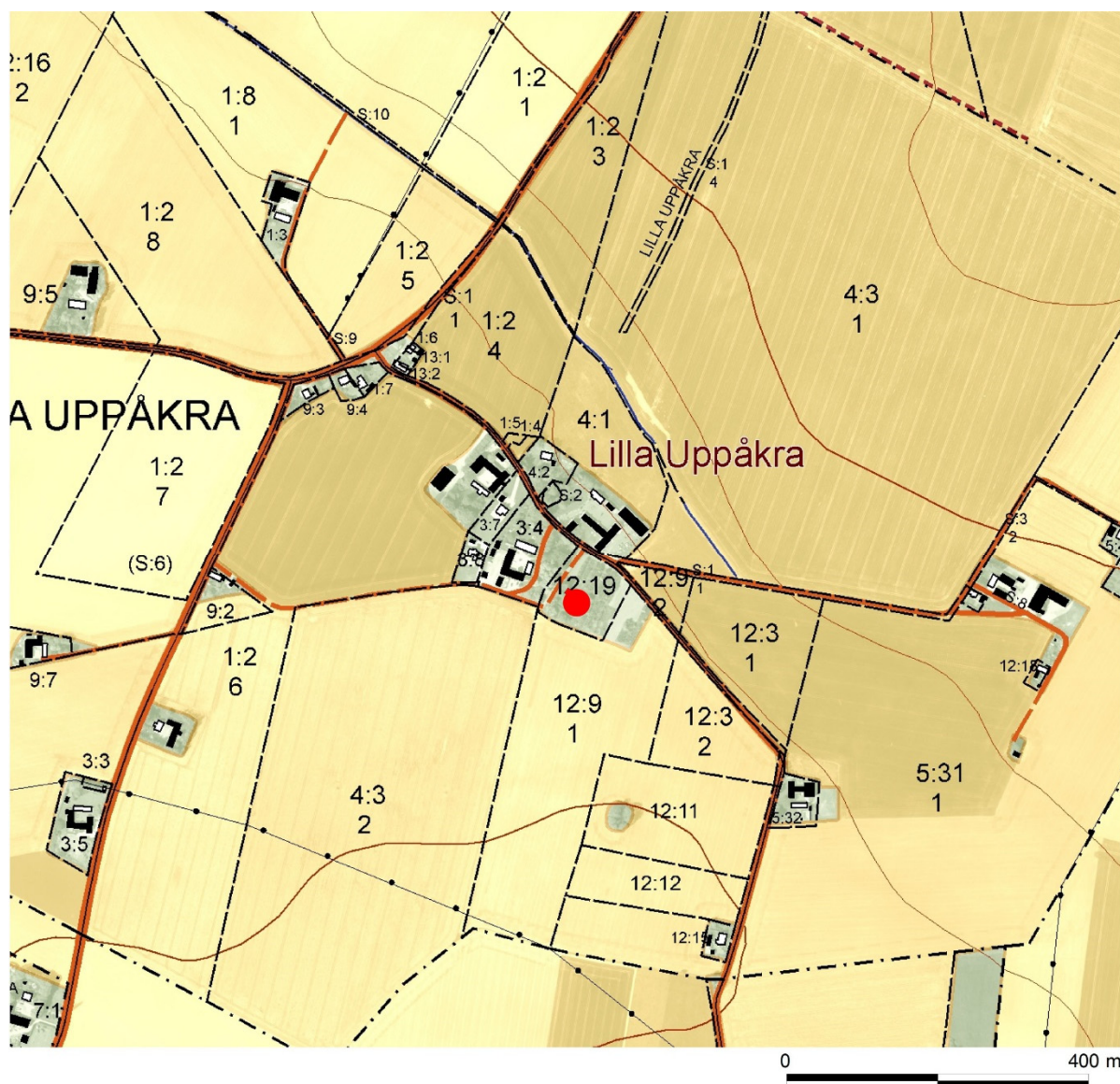
Bilaga 1 Fyndlista

Bilaga 2 Anläggningslista

Figur 1. Karta över Skåne med Staffanstorps kommun markerat med grå färg och Uppåkra socken med blå färg.

Figur 2. Del av fastighetskartan med undersökningens läge markerat med röd fylld cirkel. © Lantmäteriet.

Sammanfattning

Med anledning av att ett mindre enfamiljshus skulle uppföras inom Lilla Uppåkras medeltida och historiska bytomt (Uppåkra 27:1) beslutade Länsstyrelsen om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

En yta av ca 264 m² avbanades med grävmaskin varvid det framkom 128 stolphål, 15 gropar, 4 härdar, 4 diken och en kokgrop. Av dessa anläggningar undersöktes helt eller delvis 39 stolphål, 1 hård och en kokgrop. Kokgropen kunde genom fynd av keramik dateras till förromersk järnålder. I övrigt utgjordes fynden av keramik som daterats till vikingatid–högmedeltid. Spår av två hus som har daterats till 1000–1200-tal respektive 1200–1300-tal kunde identifieras i schaktet.

Undersökningen omfattade delar av gård nr 11 som på de historiska kartorna kan följas bak till 1703. Resultaten i form av hus, anläggningar och fynd tyder på en bebyggelsekontinuitet från vikingatid fram till för några år sedan när den sista byggnaden revs.

Inledning

Med anledning av ett planerat uppförande av ett enfamiljshus inom fornlämningen Uppåkra 27:1 som utgörs av Lilla Uppåkra bytomt, beslutade länsstyrelsen Skåne om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Lilla Uppåkra ligger i ett utpräglat fullåkerslandskap ca 1 km söder om Uppåkra. Undersökningsområdet låg i den sydvästra delen av byn inom gårdsläget för gård nr 11 enligt de historiska kartorna (Geometrisk avmätning 1703; Enskifteskarta 1812).

Fornlämningsmiljön domineras av Uppåkra (se nedan Uppåkra 5:1) som är Skandinavien största, fyndrikaste och mest långvariga järnåldersbosättning, befolkad under mer än tusen år, från 100-talet f.Kr. till 1000-talet e.Kr. Platsen fungerade som ett kommersiellt, politiskt och religiöst centrum. Fornlämningen sträcker sig över en yta av minst 40 hektar. Undersökningsområdet ligger knappt 500 söder om Uppåkra.

Uppåkra 1:1 – Hög som är ca 22 m i diameter och 4,3 m hög. I högens centrum och mot nordväst finns en ca 7 x 4 m stor avbanad yta.

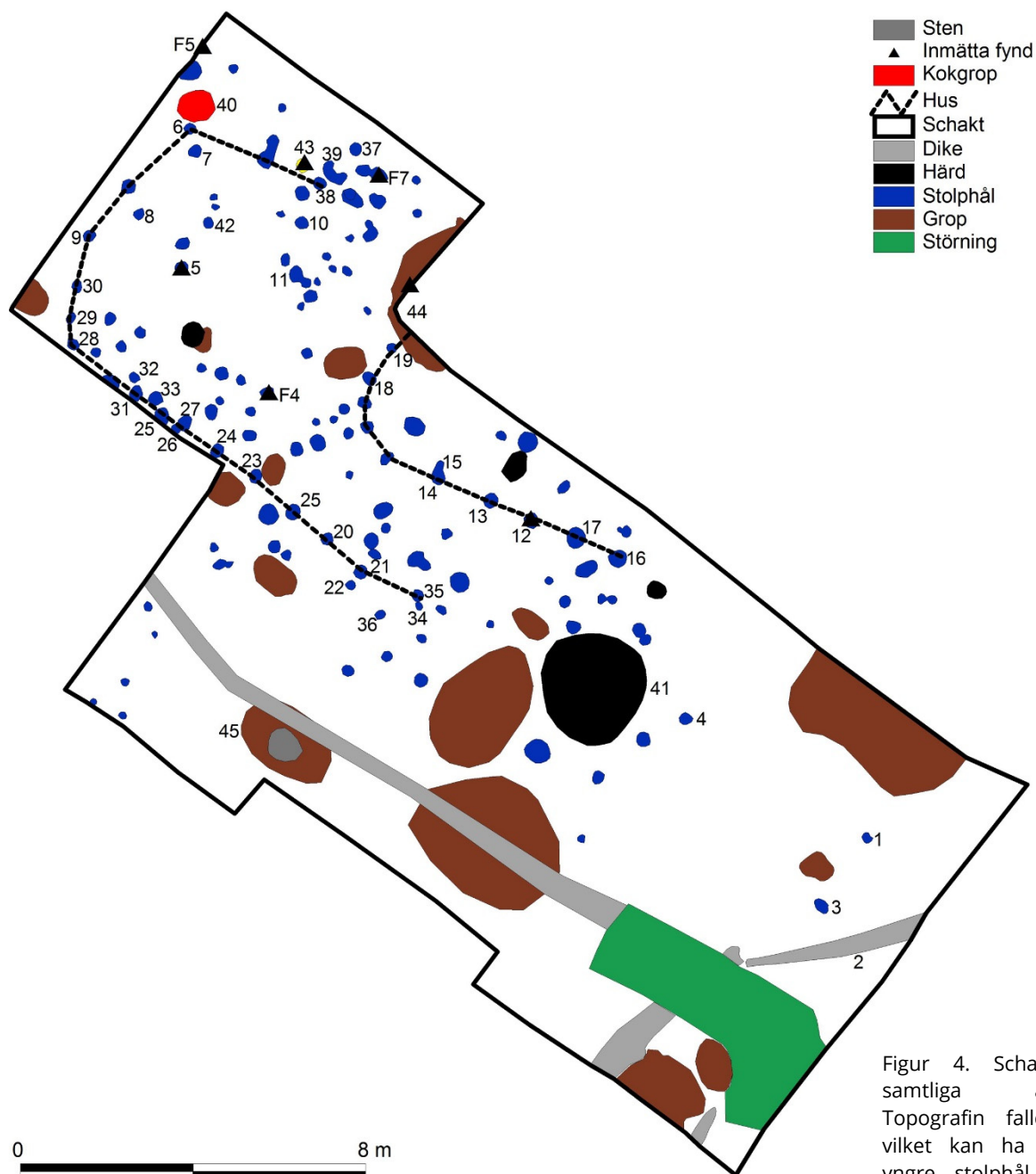
Uppåkra 5:1 – Grav- och boplatsoområde som har undersökts delvis med en utbredning av ca 1100 x 600 m. Avgränsningen baserar sig på förhöjda fosfatvärden, topografiska förhållanden och utbredningen av kulturlager (svart jord). Vid utgrävningar 1934, av Vifot, framkom söder om kyrkogården ett 1,6–3 m djupt kulturlager, härdar, skörbrända stenar och 1 hyddbotten. Han omtalar även att man har iakttagit ett 1,7 m djupt kulturlager i samband med en nyupptagen grav 20 m norr om kyrkan. Under åren 1968–1975 har det utförts olika arkeologiska undersökningar inom området med boplatslämningar. Med början 1996 har Lunds universitet utfört ett stort antal arkeologiska undersökningar inom området. Dessa har gett ett rikt resultat med ett fyndmaterial som i sin mängd och sammansättning ger boplatsten en särställning gentemot andra boplatsoområden i denna del av landet.

Inom området har det påträffats flatmarksgravar från förhistorisk tid. Under åren 1918–1953 har man inom området påträffat gravar eller spår efter gravar, såsom urnor och kärl med artefakter. Troligen kan man förvänta sig fler gravar inom området.

Uppåkra 9:1 – Gårdssten av granit, ca 0,45 m hög, 0,28 m bred och 0,15 m tjock. På stenens nordvästra sida finns följande text: "L.UPÅKRA / N.4.8. / N.K.S. Stenen är vitmålad och texten imålad med svart färg.

Uppåkra 24:1 – Boplatsoområde med en okänd utsträckning, ca 930 x 50 m. Vid en arkeologisk förundersökning påträffades gropar, härdar och stolphål.

Uppåkra 27:1 – Bytomt med en utbredning av ca 450 x 100–300. Lilla Uppåkras bytomt enligt Geometrisk avmätning från 1703.

Figur 4. Schaktplan med samtliga anläggningar. Topografin faller åt öster vilket kan ha medfört att yngre stolphål enbart har grävts ned i "matjord" och därför inte upptäckts vid schaktningen.

I den östra delen av schaktet framkom mest gropar och diken och tolkas som en perifer del av bytomten. Det längre diket i nordnordvästlig-sydsydöstlig riktning har troligen fungerat som gräns för bytomten och toften, då anläggningarna huvudsakligen framkom norr om diket och endast ett fåtal söder om diket. Möjligen är det mindre diket som löper i sydvästlig-nordöstlig riktning en fortsättning på bytomts-/toftgränsen. Tyvärr medförde det recenta schaktet att dikenas relation inte kunde redas ut.

Anläggningsfrekvensen ökade mot nordväst huvudsakligen i form av stolphål. En del av fältarbets tiden ägnades åt att söka efter konstruktioner såsom hus bland de 128 stolphålen. Delar av två hus kunde härigenom identifieras. Hus 1 var tydligast då dessa stolphål hade inslag av kalk eller krita i ytan som troligen härrör från kalkade inner- eller ytterväggar. Fynd av äldre svartgods (anl. 14) och äldre rödgods (anl. 12) i två av stolphålen ger en datering till medeltid (1200–1300-tal). Hus 2 var mer osäkert då det fanns många stolphål med likartad fyllning och utseende.

Figur 5. En av de mynningsskärvor som påträffades i kokgropen, anl. 40 (LUHM 32815:10). Skala 1:1.

I den norra långa schaktväggen, under det hus som revs i modern tid, kunde ses rester av äldre byggnader i form av lerlager (lergolv) såväl brända som obrända.

Ungefär i mitten av schaktet framkom en stor hård med en diameter av ca 2,5 m. Hården undersöktes genom att ett ca 0,5 m brett schakt handgrävdes genom anläggningen. I hården påträffades keramik i form av yngre svartgods, äldre rödgods och stengods av typen Niedersachsen samt en hel del djurben som dock inte tillvaratogs. Anläggningen har troligen varit samtida med Hus 1.

I den sydvästra gropen som överlagrades av ett dike framkom vid schaktningen en stor sten som stod upprätt i gropen (anl. 45). I gropen påträffades flera hundkranier eller möjligen rovdjurskranier av hundstorlek.

I nordvästra hörnet av schaktet framkom en kokgrop (anl. 40) med keramik som kan dateras till förromersk järnålder genom att mynningen har för tidsperioden karaktäristiska fingerintryck.

FYND

De tillvaratagna fynden utgörs av keramik som kan dateras till vikingatid, tidig- och högmedeltid samt förromersk järnålder. Sammanlagt framkom 121 keramikskärvor med en vikt av 912 g. Det äldsta och det mest omfattande fyndmaterialet utgörs av 66 skärvor med en vikt av 510 g, av ett kärl från förromersk järnålder med för tidsperioden karaktäristiska fingerintryck längs mynningskanten. I anl. 2 framkom 4 skärvor av vikingatida AIV-gods som ger en datering till ca 700–1050. Det tidigmedeltida fynden utgörs av 11 skärvor av östersjökeramik och äldre svartgods som kan dateras till 1000–1200-tal. Den yngsta anläggning som undersöktes var en ovanligt stor hård (anl. 40) i vilken det påträffades en del av en trefotsgräva av yngre svartgods, en stengodsskärva av typen Niedersachsen samt en skärva äldre rödgods. Anläggningen torde kunna dateras till 1200–1300-tal.

HUS

Det framkom spår efter två hus som båda har en nordvästlig-sydöstlig utsträckning. Hus 1 har kunnat dateras till 1200–1300-tal utifrån fynd av keramik i form av yngre svartgods och äldre rödgods i ett par av stolphålen. Stolphålens fyllning var mycket karaktäristisk då de innehöll kalk eller krita. De stolphål som ingår i huset är anl. 12–19 med en viss osäkerhet rörande anl. 19 då detta stolphål saknade inslaget av kalk eller krita. Av de 10 stolphålen som ingick i huset undersöktes 7 stycken. Det gick inte att finna en östlig fortsättning öster om anl. 16 vilket kan bero på att underlaget dyker markant och de stolphål som saknas i östra delen inte har grävts ned i underlaget och därför inte upptäckts vid schaktningen.

Hus 2 utgörs av stolphålen anl. 6, 9, 20–21, 23–35 och 38. Samtliga stolphål utom 2 undersöktes men det påträffades fynd endast i anl. 9 i form av en skärva äldre svartgods, bränd lera och ben. Husen bör dateras till perioden 1000–1200-tal utifrån fyndet av äldre svartgods. Fyllningen i stolphålen var ljusare än fyllningen i stolphålen som ingick i hus 1 vilket visar att huset var äldre och således en föregångare till hus 1. Det råder en viss osäkerhet rörande gaveln. Anl. 6 och 38 hade en mörkare fyllning en övriga stolphål som har tolkats som ingående i huset. Anl. 8 däremot hade en fyllning liknande de övriga stolphålen.

Tolkning och källkritik

Den äldsta anläggningen utgjordes av en kokgrop med fynd av keramik med fingerintryck längs mynningen som är ett karaktäristiskt drag under förromersk järnålder. Förekomsten av anläggningen medför att det föreligger en betydande möjlighet att det finns en boplatz från förromersk järnålder i området, vilket innebär att en del av de framkomna anläggningarna kan vara resultatet av denna bosättning.

Undersökningens resultat i form av hus, anläggningar och fynd tyder på att det finns en bebyggelsekontinuitet på platsen från vikingatid fram till för ett antal år sedan när den sista byggnaden revs. Fynden av AIV-gods och östersjökeramik visar på aktiviteter redan under vikingatid. De två husen med dateringar till 1000–1200-tal respektive 1200–1300-tal liksom fynd av äldre- och yngre svartgods, äldre- och yngre rödgods samt stengods av typen Niedersachsen medför att det finns dateringar som

Figur 7. Del av ett stengodskrus från Niedersachsen (LUHM 32815:16). Skala 1:2.

täcker in hela medeltiden. I övrigt påträffades en del yngre rödgods som lösfynd under schaktningen vilka dock inte tillvaratogs. I den norr schaktväggen kunde lager av bränd och obränd lera ses vilka var rester efter hus. Några sådan iakttagelser kunde inte göras i de andra schaktväggarna vilket ytterligare förstärker antagandet att undersökningsytan låg i södra utkanten av toften för gård nr. 11. Kokgropen med fynd av keramik från förromersk järnålder visar att det även ka förekomma boplatsslämningar från denna tidsperiod, vilket ytterligare försvårar tolkningen av de framkomna anläggningarna.

Referenser

Opublicerat material

Bondesson Hvid, B. 2011. Arkeologisk förundersökning, Lilla Uppåkra 3:7, RAÄ 27, Uppåkra socken, Staffanstorps kommun. Wallin kulturlandskap och arkeologi, rapport 2011:10.

Kartmaterial

Fastighetskartan
Ekonomiska kartan (1968)
Geometrisk avmätning 1703
Enskifteskarta 1812

Internetreferenser

FMIS
Lantmäteriet historiska kartor

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-32824-2016
Skånearkeologis diarienummer 201648
LUHMnummer 32815

Län Skåne
Kommun Staffanstorp
Socken Uppåkra
Fastighet Lilla Uppåkra 12:19
RAÄ-nummer Uppåkra 27:1

Ekonomiska kartans blad 2C4g NÖ
Koordinatsystem Sweref 99 TM
N koordinat 6169176
E koordinat 384639
M ö.h. 22-23

Fältarbetstid 2017-08-21-2017-08-23
Antal arbetsdagar 3
Antal arkeologtimmar 24

Undersökt yta 264 m²

Projektansvarig Per Sarnäs
Uppdragsgivare Henrik Lindberg

Kostnader

Projektledning/administration: 650:-
Fältarbete: 15 600:-
Rapport: 10 400:-
Tryck: 1 000:-
Resor: 740:-
RTK-GNSS: 2 850:-
Summa: 31 240:-

Bilaga 1

Fyndlista

Fnr	ID	Sakord	Typ	Material	Del	Antal	Fragm.	Vikt	Anl.	Datering	Beskrivning
1		Kärl	AIV	Keramik		4		40	2		
2	F2	Kärl	Äldre svartgods	Keramik		2		29	5		
3		Kärl	Äldre svartgods	Keramik		1		2	9		
4		Bränd lera		Bränd lera		3		23	9		
5		Ben		Ben		11		14	9		
6	F1	Kärl	Äldre svartgods	Keramik		1		3	12		
7		Kärl	Äldre svartgods	Keramik		2		12	14		
8		Kärl	Äldre svartgods	Keramik		1		5	39		
9		Kärl	förhistorisk	Keramik		60		414	40		Förromersk järnålder
10		Kärl	förhistorisk	Keramik	Mynning	6		96	40		Förromersk järnålder
11		Avslag		Flinta		2		10	40		
12		Ben		Ben		2		14	40		
13				Organiskt mtrl		3		8	40		
14		Kärl	Äldre rödgods	Keramik		1		12	41		
15		Kärl	Yngre svartgods	Keramik		3		44	41		
16		Kärl	Stengods	Keramik		1	2	107	41		Niedersachsen
17		Trefotsgryta	Yngre svartgods	Keramik		1		40	41		
18	F8	Kärl	Äldre svartgods	Keramik		1	2	3	43		
19	F6	Kärl	Yngre rödgods	Keramik		1		3	44		
20	F5			Organiskt mtrl		12		18			
21	F7	Kärl	Östersjö	Keramik		1		8			
22	F4	Kärl	Östersjö	Keramik		1		1			
23		Kärl	Äldre svartgods	Keramik		1		6			Lösfynd

Bilaga 2

Anläggningslista

Anl. nr	Anl. typ	Fyllning	Storlek ø x dj (m)	Övrigt	Grävd (%)
Anl. 1	Stolphål	2	0,24 x 0,15		50
Anl. 2	Dike	2	4,17 x 0,40	Bränd lera, spik	10
Anl. 3	Stolphål	2	0,38 x 0,20		50
Anl. 4	Stolphål	2	0,24 x 0,18	Stensatt	50
Anl. 5	Stolphål	2	0,32 x 0,15	Keramik, ben	50
Anl. 6	Stolphål	2	0,29 x 0,19		50
Anl. 7	Stolphål	2	0,39 x 0,04	Osäker tolkning	50
Anl. 8	Stolphål	1	0,28 x 0,20		50
Anl. 9	Stolphål	1	0,26 x 0,19	Keramik, ben, skörbränd sten	100
Anl. 10	Stolphål	2	0,30 x 0,30		50
Anl. 11	Stolphål	2	0,36 x 0,26		50
Anl. 12	Stolphål	3	0,38 x 0,18		50
Anl. 13	Stolphål	3	0,35 x 0,15		50
Anl. 14	Stolphål	3	0,32 x 0,20	Keramik, ben	10
Anl. 15	Stolphål	1	0,40 x 0,24		50
Anl. 16	Stolphål	3	0,54 x 0,20		50
Anl. 17	Stolphål	3	0,35 x 0,11	Griskäke	50
Anl. 18	Stolphål	3	0,33 x 0,14		50
Anl. 19	Stolphål	1	0,24 x 0,11		50
Anl. 20	Stolphål	4	0,42 x 0,22		50
Anl. 21	Stolphål	4	0,40 x 0,16		50
Anl. 22	Stolphål	2	0,23 x 0,06		50
Anl. 23	Stolphål	1	0,35 x 0,30		50
Anl. 24	Stolphål	1	0,36 x 0,14	Delvis utanför schaktkant	50
Anl. 25	Stolphål	4	0,40 x 0,30		50
Anl. 26	Stolphål	1	0,20 x 0,13		50
Anl. 27	Stolphål	1	0,34 x 0,15	Skärs av anl. 26	50
Anl. 28	Stolphål	1	0,30 x 0,12		50
Anl. 29	Stolphål	1	0,34 x 0,14		50
Anl. 30	Stolphål	1	0,24 x 0,15		50
Anl. 31	Stolphål	1	0,34 x 0,22		50
Anl. 32	Stolphål	1	0,28 x 0,04		50
Anl. 33	Stolphål	1	0,35 x 0,14		50
Anl. 34	Stolphål	1	0,18 x 0,04		50
Anl. 35	Stolphål	1	0,30 x 0,10		50
Anl. 36	Stolphål	5	0,23 x 0,14		50
Anl. 37	Stolphål	5	0,30 x 0,20		50
Anl. 38	Stolphål	5	0,30 x 0,28		50
Anl. 39	Stolphål	5	0,68 x 0,14	Troligen 2 stolphål	50
Anl. 40	Kokgrop	1	0,88 x 0,24	Keramik, mycket skörbränd sten	100
Anl. 41	Härd	5	2,50 x 0,40	Keramik, djurben, tegel	<10
Anl. 42	Stolphål	5	0,28 x 0,01	Osäker tolkning	50
Anl. 43	Stolphål	5	0,30 x 0,01	Fynd av inmätt fynd F7	50
Anl. 44	Grop	5	3,40 x ?	Ytfynd av yngre rödgods	0
Anl. 45	Grop	1	2,3x1,5x0,7	Hundkranier, rest sten	100

Lager 1: Gråbrun humös lerig silt

Lager 2: Gråsvart humös lerig silt

Lager 3: Gråsvart humös lerig silt med kalk-/kritfläckar

Lager 4: Gråbrun humös lerig silt blandat med gul lera

Lager 5: Svartgrå humös lerig silt